

About modern trends of the illegal labour migration in Ukraine

Про сучасні тенденції нелегальної трудової міграції в Україні

Nataliia Blok

Key words:

migration, migrant, legal migration, irregular migration, labor migration.

Ключові слова:

міграція, мігрант, легальна міграція нелегальна міграція, трудова міграція.

Трудова міграція властива для всіх країн світу. Насамперед, вона має високі показники у слаборозвинутих країнах. Повною мірою це стосується і України. Нелегальна міграція має вагоме значення у структурі міграційних потоків. Вона є соціально вразливим, шкідливим, протизаконним явищем, яке негативно впливає на економічні інтереси і громадську безпеку держави.

Питання нелегальної трудової міграції досліджували як вітчизняні: (І. Березовський, Н. Бортник, О. Джуца, В. Іващенко, В. Коваленко, В. Кривенко, О. Кузьменко, В. Куц, О. Малиновська, А. Мозоль, О.Надьон, В. Новік, А. Черняк, С. Чехович, В. Шақун, М. Шульга та ін.), так і зарубіжні вчені (М. Війєрс, Р. Вольвенд, В. Лунєєв, М. Пуглі, К. Соколицька, О. Саїнчин, Дж. Солт, Р.Хавсман, П. Холмс, А. Шлоенхард). Ці дослідники вивчалися процеси трудової міграції, в тому числі нелегальної міграції, методи дослідження міграційних процесів узагалі, процеси урбанізації та мобільності населення, основні напрями і заходи державного регулювання цих процесів¹.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій існування нелегальної трудової міграції в Україні та їх вплив на соціально-економічний розвиток держави.

Україна, як і більшість країн Західної Європи, продовжує стикатися з міграційними проблемами, а саме з нелегальною міграцією. Останнім часом спостерігається зростання незаконної трудової міграції. Варто зазначити, що за законністю перебування за кордоном трудова міграція буває легальною та нелегальною.

Легальна міграція – це, перш за все, перетин міжнародних кордонів громадянами України і перебування їх в інших країнах на законних підставах. Легальні мігранти в'їжджають до іншої країни за наявності в'їзної візи або інших законних підстав. Вони перебувають у країні протягом визначеного періоду часу, за необхідності та наявності підстав термін перебування може бути подовжений.

Нелегальною міграцією можна вважати проживання на території іншої країни без належного дозволу компетентних державних органів. В.І. Олефір вважає, що нелегальна міграція є однією з причин зростання злочинності, поширення небезпечних захворювань, розвитку підпільного ринку праці, виникнення напруженості у відносинах між багатьма державами². На думку Н.П. Тиндик, нелегальні іммігранти – люди, які прибули в країну нелегально, мають протерміновані візи або займаються трудовою діяльністю, не маючи на це офіційного дозволу³.

Нелегальна міграція пов'язана: по-перше, зі зміною імміграційної політики, що знижує можливості законної міграції, по-друге, з бажанням емігрувати будь-яким шляхом, що пов'язане зі сподіванням на кращі умови, інформацією про «квоту життя», по-третє, в деяких країнах є потреба в робочій силі, яку не можна задовольнити легальним шляхом⁴.

¹ Вишнеvsька О. Нелегальна зовнішня трудова міграція як об'єкт державного регулювання. Статистика України. 2008. № 1. С. 87–92.

² Олефір В. Еволюція та сутність поняття нелегальної міграції. Право України. 2005. № 4. С. 81–84.

³ Тиндик Н. Трудова міграція в епоху глобалізації: інтеграція у світ чи втеча від бідності: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 600 с.

⁴ Кресіна І. Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання. Політичний менеджмент. 2009. № 3. С. 174–180.

Кількість нелегальних мігрантів щороку має тенденцію до збільшення. Про це свідчать статистичні дані МВС України, Державної прикордонної служби України, зі звертань нелегальних мігрантів із метою набуття статусу біженців. За нашим опитуванням (385 осіб), 38,4% погодились би працювати за кордоном нелегально. Основною причиною згоди на нелегальну роботу є, перш за все, вищий заробіток, так вважають 51,4% опитаних українців.

Нелегальна трудова міграція має досить глобальні, конфліктні та трагічні причини. До них належать також явища, процеси та інші чинники, які здійснюють будь-який детермінуючий вплив на нелегальну міграцію, зумовлюючи її як явище та породжуючи конкретні прояви. Значна частина мігрантів використовує нелегальну форму міграції як спосіб утечі від різноманітних конфліктів, які відбуваються в країні постійного проживання. Наприклад, на сході України триває військовий конфлікт, що зумовлює втечу громадян у пошуках кращого життя. За даними ООН, через конфлікти і війни свої місця проживання були змушені покинути 65,3 мільйона осіб⁵.

Основні причини нелегальної міграції можна поділити на: 1) економічні; 2) соціальні; 3) політичні; 4) організаційно-управлінські; 5) правові; 6) екологічні; 7) морально-психологічні; 8) інтелектуальні тощо.

Економічними причинами, що можуть виступати як загальні причини нелегальної міграції, є: нестабільна економічна ситуація в державі; відсутність робочих місць, що призводить до безробіття; невивплата заробітної плати працюючим та позбавлення їх соціальних пільг, утворюється соціальна основа детермінації правопорушень, пов'язаних із задоволенням природних життєвих потреб населення; наявність депортації нелегальних мігрантів із території України; наявність корупції та зловживань у сфері контролю і запобігання нелегальній міграції; корупційні дії посадовців щодо приховування нелегальних мігрантів, їх легалізації; безпосереднє прикриття злочинних угруповань, які займаються контрабандою людей; спад виробництва і криза у сфері економіки; скорочення ринку праці, що призводить до масового безробіття та міграційних зрушень; наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних людей, зростання їхніх прибутків багато державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні охорони кордону, не мають навіть помірного достатку та інші.

Соціальними передумовами існування нелегальної міграції є: відсутність позитивного ставлення до іноземців та відсутність дієвої системи соціального, а саме громадського, контролю, у тому числі за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, політичних та громадських діячів, що робить цю діяльність непрозорою⁶. Серед політичних причин нелегальної трудової міграції можна виділити, зокрема: прорахунки в політиці розбудови української держави і суспільства; політичну нестабільність, яка виявляється у неефективності міждержавних відносин з іншими країнами; конфлікти між мігрантами і місцевими жителями стимулюють об'єднання і тих, та інших за національними ознаками, що веде до створення специфічних кримінальних формувань; збройні конфлікти у країні; наявність в Україні добре організованих діаспор і представництв окремих організацій, що створює сприятливі ідеологічні та матеріальні умови для розгортання мережі таборів для нелегалів; розгалуженість політичної системи та наявність великої кількості політичних партій і, відповідно, слабкість місцевого самоврядування; дисбаланс функцій та повноважень гілок влади, який породжує викривлення суспільних відносин у функціонуванні владних структур, що не може не позначитися негативно на виконанні владними інститутами своїх функцій, а зрештою, на результатах їх діяльності.

Варто зазначити, що організаційно-управлінськими причинами нелегальної міграції виступають: недосконала система організації влади, неефективна система державного управління, відсутність регламентації діяльності державних службовців щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, видачі офіційних реєстраційних документів; незначна кількість пунктів тимчасового перебування іноземців, які підлягають примусовій депортації; слабкий контроль за діяльністю туристичних фірм, операторів та комерційних структур, що займаються працевлаштуванням і навчанням іноземців в Україні; недостатність контролю за діяльністю юридичних та фізичних осіб, які запрошують або приймають в Україні іноземців та осіб без громадянства; відсутність дієвого механізму видворення іноземців з України; низький рівень інформаційного забезпечення обліку іноземців; привабливе геополітичне розташування України; неузгодженість дій різних відомств та служб, міжвідомче розпорошення фінансування, що знижує рівень

⁵ ООН: У 2015 зафіксовано рекордну кількість вимушених переселенців. URL: <https://hromadske.ua/posts/oon-u-2015-zafiksovano-rekordnu-kilkist-vymushenykh-pereselentsiv>

⁶ Попкова В. Нелегальна міграція і торгівля людьми: співвідношення, причини розвитку і проблеми протидії. Юриспруденція: теорія і практика. 2009. № 6. С. 18–21.

контролю за міграційною ситуацією; недосконалість міграційної статистики; відсутність реального впливу неурядових організацій на стан справ у сфері боротьби з нелегальною міграцією в державі; недостатня робота з громадськістю; відсутність упорядкованої системи правоохоронних органів, що організують та здійснюють у повному обсязі виявлення, запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних із нелегальною міграцією.

Правовими причинами, які мають форму соціальних передумов нелегальної міграції, варто виділити: неналежне забезпечення реалізації в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших інститутів держави та суспільства принципів верховенства права та законності; відсутність у багатьох випадках передбачених законом можливостей задоволення громадянами-іноземцями своїх життєвих потреб легальним способом. Причинами правового характеру нелегальної міграції, зокрема, є: проблеми нормативно-правової бази, яка не зберігає зверхність чиновництва над населенням, надмірну закритість, не сприяє створенню чіткої системи контролю за перетином кордонів; відсутність цілісної системи засобів запобіжного впливу на нелегальну міграцію та протиправним діянням, пов'язаним із нелегальною міграцією; прогалини та нечіткість законодавства; обмеженість правових підстав для отримання статусу біженця; відсутність чіткої процедури притягнення іноземців до юридичної відповідальності за порушення вітчизняного законодавства; досить мала відповідальність за діяння, пов'язані з нелегальною міграцією; недоліки у ратифікації Україною міжнародно-правових актів, які регламентують діяльність щодо запобігання нелегальній міграції; прорахунки у формуванні управлінських структур та визначення їх компетенції⁷.

Природні катастрофи також можуть бути причиною нелегальної трудової міграції. Як правило, такі переміщення населення відбуваються, якщо поблизу людських помешкань виникають екологічні катастрофи, наприклад виверження вулкана, зсуви гірських порід чи снігових лавин, опущення під воду суходолів тощо. Такі переміщення означають тимчасову або безповоротну втечу від природних катастроф, і породжують екологічну міграцію. Екологічна міграція – це переміщення населення з однієї країни в іншу, через стихійне лихо, глобальне потепління, екологічну катастрофу тощо. Екологічними мігрантами можуть бути особи, які змушені залишити місце свого постійного проживання і переміщуються в межах своєї країни або перетинають кордон іншої країни через різке погіршення стану навколишнього середовища або екологічні катастрофи, як, наприклад, Чорнобильська трагедія або втрата землі через глобальне потепління. Екологічними причинами нелегальної міграції можуть виступати нестабільна екологічна ситуація в державі, що призводить до нелегальної міграції, відчуття страху через стихійне лихо, відсутність засобів запобіжного впливу, відсутність підтримки від держави тощо.

Варто зазначити, що морально-психологічні причини, що сприяють поширенню нелегальної міграції в Україні, пов'язані з: девальвацією моральних цінностей; соціально-економічною і політичною нестабільністю суспільства, яка породжує у громадян, у тому числі осіб, уповноважених на виконання функцій держави, відчуття невизначеності і непевності у завтрашньому дні; перетягуванням інтелектуальних ресурсів з однієї країни до іншої; світоглядними мотивами; невизнанням значною частиною населення нелегальної міграції соціальним злом, нерозумінням її суспільної небезпеки для суспільства, держави чи окремої особи; поширенням корисливої спрямованості у діяльності службовців дозвільно-реєстраційної сфери, їх готовності до порушення закону та норм моралі, а також зорієнтованістю значної частини нелегальних трудових мігрантів на протиправне вирішення життєвих питань.

Причини інтелектуального характеру зумовлюють нелегальну інтелектуальну міграцію. Вона характеризується переміщенням у межах національної території або в міждержавному просторі тієї категорії осіб, які займаються розумовою діяльністю, створюють суспільні блага та матеріальні цінності своєю інтелектуальною діяльністю. Варто зазначити, що інтелектуальна міграція – це «втеча мізків» за кордон, перетягування інтелектуальних ресурсів з однієї країни до іншої. Держави світу, їхні фізичні та юридичні особи заохочують інтелектуальну міграцію, тому що вона сприяє соціально-культурному розвитку. За інтелектуальним потенціалом активно полюють ті підприємства й фірми, транснаціональні корпорації чи об'єднання, що успішно використовують його для нововведень, причому як у сфері провадження, так і в мистецтві, культурі, науці. Різновидом цієї міграції є міграція, зумовлена потребою в одержанні освіти, – «освітня міграція». Так, за даними дослідженнями, 10,7% опитаних незаконних мігрантів однією з причин переміщення зазначили неможливість отримати на батьківщині бажану освіту⁸.

⁷ Олефір В., Кондратьєв Я., Римаренко Ю. та ін. Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками. / Римаренко Ю., Кондратьєв Я., Шемшученко Ю. К.: Ін-т держави та права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. 532 с.

⁸ Соколицька К.М., Сاینчин О.С. Незаконна міграція в Європі та правові аспекти її протидії в Україні : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 448 с.

Міграція є характерним явищем нового тисячоліття, що має тенденцію до поширення. Разом із тим зростає й кількість проблем, пов'язаних із цією тенденцією: правових, економічних, соціальних, етнокультурних, релігійних, психологічних⁹. Їх вирішення можливе за умови регулювання зусиль усіх гілок влади, комплексного підходу до вирішення питання боротьби з нелегальною міграцією та тісного міжнародного співробітництва у сфері вирішення цієї проблеми.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз сучасних тенденцій існування нелегальної трудової міграції виявив, насамперед, її причини та умови, які за своїм змістом не є сталими і вичерпними, вони – лише частина основних детермінант, котрі зумовлюють існування цього негативного явища в Україні. Нелегальна трудова міграція є породженням не однієї чи кількох, а цілої системи різних за характером та силою детермінуючого впливу негативних явищ економічного, соціального і геополітичного змісту.

Анотація

У статті розглянуто сутність поняття «нелегальна трудова міграція». Зазначено, що зменшення трудової міграції має відбуватися за рахунок усунення причин, які впливають на її вчинення. Звернена увага на основні причини нелегальної трудової міграції в Україні.

Summary

The article essence of “irregular labor migration” concept was considered. It is stated that replaced of the labor migration should be based for giving reasons that affect its commission. Attention is paid to the basic causes of modern illegal labor migration in Ukraine.

Використана література:

1. Вишневецька О. Нелегальна зовнішня трудова міграція як об'єкт державного регулювання. Статистика України. 2008. № 1. С. 87–92.
2. Олефір В. Еволюція та сутність поняття нелегальної міграції. Право України. 2005. № 4. С. 81–84.
3. Тиндик Н. Трудова міграція в епоху глобалізації: інтеграція у світ чи втеча від бідності: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 600 с.
4. Кресіна І. Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання. Політичний менеджмент. 2009. № 3. С. 174–180.
5. ООН: У 2015 зафіксовано рекордну кількість вимушених переселенців. URL: <https://hromadske.ua/posts/oon-u-2015-zafiksovano-rekordnu-kilkist-vymushenykh-pereselentsiv>.
6. Попкова В. Нелегальна міграція і торгівля людьми: співвідношення, причини розвитку і проблеми протидії. Юриспруденція: теорія і практика. 2009. № 6. С. 18–21.
7. Олефір В., Кондратьєв Я, Римаренко Ю. та ін. Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками / Римаренко Ю, Кондратьєв Я., Шемшученко Ю. К.: Ін-т держави та права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 532 с.
8. Соколицька К.М., Саїнчин О.С. Незаконна міграція в Європі та правові аспекти її протидії в Україні: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 448 с.
9. Серета Г. Боротьба з незаконною міграцією. Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 8. С. 14–18.

⁹ Серета Г. Боротьба з незаконною міграцією. Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 8. С. 14–18.